

Sygn. akt II CSK 464/10

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 kwietnia 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Wojciech Katner (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa J. K. i innych,
przeciwko Skarbowi Państwa - Prezydentowi Miasta Ł. i Miastu Ł.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 8 kwietnia 2011 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej Skarbu Państwa - Prezydenta Miasta Ł.
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 11 lutego 2010 r.,

- 1) odrzuca skargę kasacyjną pozwanego Skarbu Państwa - Prezydenta Miasta Ł. w części obejmującej rozstrzygnięcie o roszczeniach powodów M. Ż., R. P., W. W., J. S., M. K., M. K., B. N., Z. K., Z. R., K. S. i G. P.;
- 2) uchyla zaskarżony wyrok w części obejmującej rozstrzygnięcie o roszczeniach powódek J. K. i I. R. i przekazuje sprawę w tym zakresie do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 11 lutego 2010 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanego Skarbu Państwa - Prezydenta Miasta Ł. od wyroku Sądu Okręgowego w Ł. z dnia 5 listopada 2009 r. Oddalił także zażalenie powodów J. K., I. R. i M. Ż.

na zawarte w pkt 4 i 5 tego wyroku postanowienie o kosztach procesu, jak również rozstrzygnął o kosztach postępowania apelacyjnego.

W sprawie został ustalony przez Sąd pierwszej instancji i podzielony przez Sąd Apelacyjny następujący stan faktyczny. Oznaczone działki powodów wchodziły w skład nieruchomości, która w latach 50-tych i 60-tych ubiegłego wieku została wywłaszczona. Część nieruchomości wywłaszczona nie była, a działki zajęte bez tytułu prawnego przez Skarb Państwa pod ogród działkowy, założony w 1981 r. oraz na rzecz młodzieżowego Ośrodka Szkoleniowego Ruchu Drogowego, zbudowanego w latach 1973-1975 (tzw. Motodrom). Ośrodek ten był w następnych latach różnie wykorzystywany, podlegając Urzędowi Miasta Ł., który go dzierżawił Automobilklubowi na podstawie umowy. Przedmiotem dzierżawy była także działka oznaczona numerem 278/2 na podstawie umowy zawartej przez Urząd Miasta Ł. z zarządem Ogrodów Działkowych, która wygasła z końcem 2004 r. i w 2005 r. została protokolarnie przejęta przez delegaturę Urzędu Ł.

Wyrokiem z dnia 30 czerwca 1997 r. Sąd Wojewódzki w Ł. nakazał Skarbowi Państwa wydać przedmiotową nieruchomość powodom M. C., I. R., M. Ż., T. P. i J. W. Skarga Skarbu Państwa o wznowienie tego postępowania została prawomocnie oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 28 stycznia 2005 r.

Na skutek dziedziczenia wszyscy powodowie są współwłaścicielami nieruchomości, a jednocześnie spadkobiercami wcześniejszych właścicieli i właścicielami udziałów w określonej części. W sprawie jest bezsporne, że w okresie od 1 stycznia 1997 r. do 30 maja 2007 r. korzystano z przedmiotowej nieruchomości bez tytułu prawnego, co Sądy pierwszej i drugiej instancji przypisały Skarbowi Państwa i uznały, że pozostawał w złej wierze. Rozpoznając apelację Skarbu Państwa, Sąd drugiej instancji uznał, że przejęcie nieruchomości w 2006 r. przez Miasto Ł. i zawarcie przez nie i w jego imieniu w lipcu 2006 r. umowy dzierżawy, a nie w imieniu i na rzecz Skarbu Państwa nie dowodzi wcale, że posiadaczem samoistnym tej nieruchomości jest Miasto. Posiadanie samoistne nie jest konieczne do wydzierżawienia nieruchomości, a Miasto Ł. już wcześniej faktycznie władało sporną nieruchomością jako posiadacz zależny lub tylko dzierżyciel, ponieważ to Skarb Państwa jako posiadacz samoistny został wyrokiem

sądowym zobowiązany do zwrotu nieruchomości powodom. W ocenie Sądu drugiej instancji, także po zakończeniu sprawy o wznowienie postępowania stan faktyczny nie uległ zmianie, więc nie było uzasadnione prawnie przyjęcie po dacie uprawomocnienia się orzeczenia w kwestii wznowienia postępowania, że posiadaczem samoistnym stało się Miasto Ł. W konsekwencji, zasadne jest zasądzenie odszkodowania od Skarbu Państwa na rzecz powodów, a oddalenie powództwa względem Miasta Ł.

Powodowie wytoczyli odrębne postępowania o zapłatę odszkodowania za bezumowne korzystanie z przedmiotowej nieruchomości, które na podstawie art. 219 k.p.c. Sąd połączył do łącznego rozpoznania.

W skardze kasacyjnej Skarbu Państwa odnoszącej się do oddalenia apelacji i orzeczenia o kosztach postępowania, zarzucono zaskarżonemu wyrokowi naruszenie przepisów prawa materialnego w postaci niewłaściwego zastosowania art. 339 k.c. i uznania, że pozwany Skarb Państwa powinien wykazać, iż nie jest posiadaczem samoistnym nieruchomości, lecz jest nim Miasto Ł., podczas gdy zgodnie z powołanym przepisem domniemywa się, że kto rzeczą faktycznie włada jest posiadaczem samoistnym; art. 6 w związku z art. 225 i w związku z art. 224 § 2 k.c. przez przyjęcie, że osoba pozwana o zapłatę wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z rzeczy, którą faktycznie nie włada powinna to udowodnić; art. 336 oraz art. 225 w związku z art. 224 § 2 k.c. przez uznanie pozwanego Skarbu Państwa za posiadacza samoistnego nieruchomości, zobowiązanego do wynagrodzenia za korzystanie z niej, a także art. 336 k.c. poprzez przyjęcie, że Gmina Ł. jest tylko posiadaczem zależnym (ewentualnie dzierżycielem) nieruchomości, podczas, gdy jest ona jej posiadaczem samoistnym. Skarb Państwa wniósł o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, orzeczenie o zwrocie świadczenia spełnionego przez pozwanego w wykonaniu zaskarżonego wyroku oraz zasądzenie od powodów kosztów zastępstwa procesowego przed Sądem Najwyższym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności należy wskazać na niedopuszczalność skargi kasacyjnej w sprawach roszczeń zasądzonych na rzecz powodów M. Ż., R. P., W. W., J. S., K. S., M. K., M. K., B. N., Z. K., Z. R. i G. P.

W niniejszej sprawie przedmiotem postępowania jest żądanie zapłaty odszkodowania za korzystanie przez stronę pozwaną z nieruchomości będącej we współwłasności powodów (art. 225 k.c. w zw. z art. 224 § 2 k.c.). Powodowie dochodzą odrębnych roszczeń, ustalonych stosownie do wielkości ich udziałów we współwłasności nieruchomości, a opartych na tej samej podstawie faktycznej i prawnej, jednakże bez zachodzącej równocześnie wspólności praw. Należy zatem stwierdzić, że pomiędzy powodami występuje współuczestnictwo materialne, o którym stanowi art. 72 § 1 pkt 1 k.p.c. W doktrynie zasadnie przyjmuje się, że prawa współpowodów oparte będą na tej samej podstawie faktycznej i prawnej, gdy ten sam zespół faktów i ten sam przepis prawny uzasadniać będą żądanie każdego z nich. W postępowaniach cywilnych dotyczących zasądzenia świadczenia współuczestnictwo materialne oparte na tej samej podstawie faktycznej i prawnej powstać może tylko w wyniku wiążącego strony jednego stosunku prawnego będącego podstawą żądań lub odpowiedzialności współuczestników. Jako przykład takiego stosunku prawnego, który wiąże strony postępowania i równocześnie leży u podstaw powstałych zobowiązań wskazuje się współwłasność rzeczy.

Okoliczność, że powodów łączyła więź w postaci współuczestnictwa materialnego opartego jedynie na tożsamości podstawy faktycznej i prawnej, rzutowała także na ocenę dopuszczalności skargi kasacyjnej pozwanego. Zgodnie z art. 398² § 1 k.p.c. skarga kasacyjna jest niedopuszczalna w sprawach o prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu zaskarżenia jest niższa niż pięćdziesiąt tysięcy złotych. Natomiast poza wskazaniem w art. 398⁴ § 3 k.p.c., że w sprawach o prawa majątkowe skarga kasacyjna powinna zawierać oznaczenie wartości przedmiotu zaskarżenia, przepisy o postępowaniu przed Sądem Najwyższym nie regulują kwestii sposobu określenia tej wartości. Na podstawie art. 398²¹ k.p.c. w tym zakresie znajduje odpowiednie zastosowanie art. 368 § 2 k.p.c., który z kolei przewiduje odpowiednie stosowanie m.in. art. 19 - 24 k.p.c. (zob. postanowienie SN z dnia 31 maja 2006 r., IV CZ 41/06, niepubl.) Wobec tego, do oznaczenia wartości przedmiotu zaskarżenia w skardze kasacyjnej ma

zastosowanie art. 21 k.p.c., regulujący zagadnienie zliczania wartości roszczeń. Przepis ten wprowadza przesłankę w postaci dochodzenia jednym pozwem kilku roszczeń. W stanie faktycznym niniejszej sprawy wskazana przesłanka nie została spełniona, co oznacza, że do określenia wartości przedmiotu zaskarżenia skargą kasacyjną nie można było, jak uczynił to pozwany, zliczyć wartości roszczeń zasądzonych na rzecz poszczególnych powodów. W niniejszej sprawie, Sąd pierwszej instancji połączył, na podstawie art. 219 k.p.c. sprawy wymienionych na wstępie powodów do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia. Połączenie to ma jednak charakter wyłącznie techniczny, u podstaw którego leży wzgląd na sprawność postępowania, co nie odbiera każdej z połączonych spraw samodzielności procesowej nadanej przez poszczególnych powodów, w ramach przysługujących im uprawnień, wynikających z określonych udziałów we współwłasności przedmiotowej nieruchomości. Połączenie spraw nie stworzyło sytuacji, w której można by uznać, że powodowie dochodzili kilku roszczeń jednym pozwem, co z kolei uzasadniałoby zastosowanie art. 21 k.p.c. jako podstawy oznaczenia wartości przedmiotu zaskarżenia w skardze kasacyjnej. Powodów nie łączyła także więź o charakterze współuczestnictwa koniecznego (art. 72 § 2 k.p.c.) bądź jednolitego (art. 73 § 2 k.p.c.), co uzasadniałoby określenie łącznej wartości przedmiotu zaskarżenia, obejmującej roszczenia wszystkich podmiotów występujących po stronie powodowej. Powodowie, jako współwłaściciele mogli dochodzić swoich indywidualnych roszczeń z tytułu zapłaty odszkodowania za korzystanie przez stronę pozwaną z nieruchomości, oddzielnie, w odrębnych procesach. Należy zatem wskazać, że w razie współuczestnictwa materialnego opartego na tożsamości podstawy faktycznej i prawnej, jako wartość przedmiotu zaskarżenia skargą kasacyjną wskazuje się wartość odrębnie, w stosunku do żądania każdego ze współuczestników, a nie jako sumę wartości przedmiotu zaskarżenia wszystkich roszczeń (por. postanowienie SN z 17 stycznia 1997 r., I PKN 65/96, OSNP 1997, Nr 17, poz. 317; z dnia 7 marca 2000 r., I CZ 48/00, niepubl.; z dnia 24 sierpnia 2007 r., I CZ 91/07, niepubl.; z dnia 10 maja 2006 r., III CZ 24/06, niepubl.). Łączna suma zaskarżenia występuje jedynie przy współuczestnictwie jednolitym, gdy wyrok ma dotyczyć niepodzielnie wszystkich współuczestników. Co do pozostałych rodzajów współuczestnictwa materialnego,

jak i przy współuczestnictwie formalnym wartość przedmiotu zaskarżenia liczona jest osobno dla każdego z roszczeń podmiotu wnoszącego skargę kasacyjną bądź przeciwko któremu skarga jest wniesiona.

Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁶ § 3 k.p.c. odrzucił skargę kasacyjną w stosunku do powodów M. Ż., R. P., W. W., J. S., K. S., M. K., M. K., B. N., Z. K., Z. R. i G. P., gdyż wartość poszczególnych roszczeń zasądzonych na ich rzecz, a będąca podstawą ustalenia wartości przedmiotu zaskarżenia nie przekracza progu *ratione valoris* z art. 398² § 1 k.p.c.

W zakresie skargi kasacyjnej dotyczącej powodów J. K. i I. R. należało ocenić ją jako zasadną.

Z ustalonego przez Sądy obu instancji stanu faktycznego w sprawie jednoznacznie wynika, iż na działkach zajętych bez tytułu prawnego przez Skarb Państwa założono w 1981 roku ogród działkowy oraz wybudowano Ośrodek Szkoleniowy Młodzieży w Ruchu Drogowym, oddany do użytku w 1972 roku. Motodrom podlegał Urzędowi Miasta Ł. W dniu 1 lipca 2008 roku to Gmina Miasto Ł. reprezentowana przez Prezydenta Miasta Ł. zawarła umowę dzierżawy z Automobil Klubem. Także działka, na której założono ogród działkowy była przedmiotem dzierżawy od dnia 1 stycznia 1999 roku do dnia 31 grudnia 2004 roku. Pierwszą umowę dzierżawy zawarł Wydział Geodezji, Katastru i Inwentaryzacji Urzędu Miasta Ł. z Zarządem Tymczasowych Ogródków Działkowych „Z. ”, natomiast od dnia 1 stycznia 2002 roku do dnia 31 grudnia 2004 roku zawarto kolejną umowę pomiędzy Miastem Ł. i Zarządem Tymczasowych Ogródków Działkowych „Z. ” (zob. umowy dzierżawy: k. 282 - 284 oraz k. 55 - 58 załączonych akt o sygn.[...]).

Słusznie podnosi skarżący, iż w świetle zebranego materiału dowodowego należy ponownie rozważyć, czy pozwany Skarb Państwa był w okresie objętym żądaniem pozwów J. K. i I. R., tj. od dnia 1 stycznia 1997 roku do 30 maja 2007 roku, posiadaczem samoistnym bądź posiadaczem zależnym przedmiotowej nieruchomości. Okoliczność ta warunkuje bowiem odpowiedzialność cywilnoprawną pozwanego za wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy, stosownie do art. 225 w zw. z art. 224 § 2 k.c. lub art. 225 w zw. z art. 224 § 2 w zw. z art. 230 k.c.

Roszczenia, o których stanowi się w art. 224 k.c., w tym roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy przysługuje właścicielowi rzeczy tylko wobec posiadacza (samoistnego bądź zależnego), który w danym okresie bezprawnie faktycznie władał rzeczą. Jedynie w sytuacji, gdy w danym okresie rzeczą faktycznie władał dzierżyciel, zobowiązany do wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy może być posiadacz, za którego dzierżyciel władał rzeczą. W takim bowiem przypadku, rzeczą w istocie włada także posiadacz (zob. wyrok SN z dnia 31 marca 2004 r., II CK 102/03, Lex nr 303343). Należy podkreślić, że w konstrukcji zarówno posiadania samoistnego, jak i zależnego występuje element fizycznego władania rzeczą (art. 336 k.c.). Także jest to niezbędny element dzierżenia (art. 338 k.c.). Zauważyć trzeba, że objęcie nieruchomości we faktyczne władanie początkowo nie kwalifikowane, jako posiadanie, nie eliminuje możliwości późniejszej zmiany charakteru władania daną nieruchomością z dzierżenia na posiadanie, w tym - posiadanie samoistne. W judykaturze zasadnie przyjmuje się, że aby doszło do zmiany dzierżenia w posiadanie władający faktycznie rzeczą musi zmanifestować w sposób zauważalny dla innych podmiotów, zmianę sposobu władania nieruchomością, tak jak ma to miejsce w przypadku zmiany charakteru posiadania rzeczy z zależnego w posiadanie samoistne (zob. postanowienie SN z dnia 26 marca 2010 r., III CSK 174/09, Lex nr 585822). W rozpoznawanej sprawie, Sądy obu instancji słusznie zwróciły uwagę, iż w świetle art. 337 k.c. posiadacz samoistny nie traci posiadania przez to, że oddaje drugiemu rzecz w posiadanie zależne. Jednakże należało ustalić, czy pozwany Skarb Państwa w okresie objętym żądaniem pozwów w ogóle miał przymiot posiadacza samoistnego, o czym zdaniem Sądów miałyby świadczyć realizacja na nieruchomości swoich inwestycji bądź ewentualnie, czy w okresie tym nie doszło do zmiany charakteru władania przedmiotową nieruchomością przez Miasto Ł. z dzierżenia na posiadanie samoistne.

Należy także przywołać art. 339 k.c., który znajduje zastosowanie w niniejszej sprawie. Zgodnie z tym przepisem, domniemywa się, że ten, kto rzeczą faktycznie włada jest posiadaczem samoistnym. Zasadnie podniósł skarżący, iż Sąd drugiej instancji naruszył powołany przepis, poprzez uznanie, że pozwany Skarb Państwa powinien wykazać, że nie jest posiadaczem samoistnym

przedmiotowej nieruchomości, lecz pozwane Miasto Ł., które faktycznie nią władało. Domniemanie samoistności posiadania z art. 339 k.c. jest domnianiem prawnym prostym (zwykłym), gdyż dopuszcza dowód na przeciwieństwo (*praesumptiones iuris*). Wobec tego, możliwe jest jego obalenie w toku każdego postępowania, w którym charakter posiadania ma znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Ciężar obalenia tego domniemania spoczywa na tym uczestniku postępowania, który wywodzi z tego skutki prawne, natomiast stosownie do art. 234 k.p.c. domniemania ustanowione przez prawo wiążą sąd tak długo, jak nie zostaną obalone dowodem przeciwnym. W rozpoznawanej sprawie, mając na uwadze ustalony stan faktyczny, rozstrzygnięciu należy poddać okoliczność, czy domniemanie prawne z art. 339 k.c. znajduje zastosowanie wobec pozwanego Skarbu Państwa, a w dalszej konsekwencji, czy ewentualnie ten pozwany doprowadził w toku postępowania dowodowego do jego skutecznego obalenia.

Należy także uznać za zasadne twierdzenia skarżącego, iż prawomocny wyrok nakazujący pozwanemu Skarbowi Państwa wydanie spornej nieruchomości nie rozstrzyga prejudycjalnie o legitymacji biernej tego pozwanego w procesie o wynagrodzenie za korzystanie z nieruchomości. Wyrok w procesie windykacyjnym zapadł w dniu 30 czerwca 1997 r., natomiast żądanie wynagrodzenia za korzystanie z przedmiotowej nieruchomości dotyczy okresu od dnia 1 stycznia 1997 r. do 30 maja 2007 r. W wyroku z dnia 11 lutego 1998 r. (III CKN 354/97, Lex nr 164264) Sąd Najwyższy słusznie podniósł, że roszczenia uzupełniające, jakkolwiek związane są z powództwem windykacyjnym, to jednak legitymacja bierna i czynna związana z dochodzeniem tych roszczeń nie zawsze pokrywa się z legitymacją bierną i czynną, dotyczącą roszczenia windykacyjnego.

Mając na uwadze powyższe argumenty skargę kasacyjną należało na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uwzględnić, uchylając zaskarżony wyrok w części obejmującej rozstrzygnięcie o roszczeniach powódek J. K. i I. R. i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, pozostawiając temu Sądowi na podstawie art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

